

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

Πολιτική θεολογία
και
Συνταγματική ηθική

ΜΕΛΕΤΕΣ ΚΑΙ ΔΟΚΙΜΙΑ

 ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΡΜΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	9
ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Οι δυο όψεις της πολιτικής θεολογίας	13
1. Βίβλος και Σύνταγμα: Σκέψεις για την πολιτική θεολογία	33
2. Το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα και το θρησκευτικό φαινόμενο	48
3. Υπάρχει «συνταγματική ηθική»;	75
4. Ηθική της πολιτικής, ηθική των θεσμών, ηθική της Ιστορίας: από τις νεωτερικές βεβαιότητες στις μετανεωτερικές ανατροπές	84
5. Η πολιτική θεολογία και η σχέση χριστιανικής και συνταγματικής ηθικής	97
6. Χριστιανική και συνταγματική αντίληψη ως προς τη Βιοηθική	113
7. Η τριγωνική σχέση Θεολογίας, Ιατρικής και έννομης τάξης απέναντι στις προκλήσεις της πανδημίας	140
8. Η κοινωνία ως κοινό πεδίο Εκκλησίας και πολιτικής	148
9. Θεολογία, Ιστορία, Βιολογία	158
10. Τα κείμενα της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου του 2016 υπό το φως του πολέμου στην Ουκρανία - Υπάρχει μια επαρκής και ενιαία ορθόδοξη αντίληψη για τον πόλεμο;	160
11. Η εποχή Βαρθολομαίου και το κεκτημένο του ουκρανικού αυτοκεφάλου	174
12. Η υπεράσπιση της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και οι άρχοντες του Οικουμενικού Θρόνου ως συγκυρηναίοι	182

13. Η ευχαριστιακή εκκλησιολογία του Ιωάννη Ζηζιούλα και οι σχέσεις Κράτους και Εκκλησίας	190
14. Η οικολογική θεολογία και οι δυο όψεις της πολιτικής θεολογίας	198
15. Για την πολιτική θεολογία του Μάρτιν Λούθερ Κινγκ . . .	204
16. Δαμασκηνός Παπανδρέου: από τη θεολογία της δράσης στη θεολογία της σιωπής	208
17. Μικρό δοκίμιο για τη Συγχώρεση	213
18. Μικρό δοκίμιο για την πρόσληψη της Ανάστασης	216

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Για τις σχέσεις Κράτους και Εκκλησίας

I. Ένα έμμεσο κεκτημένο της Πατριαρχίας Βαρθολομαίου του Α΄: Η ανάδειξη της κανονικής και νομικής θέσης του Οικουμενικού Πατριαρχείου κατά το άρθρο 3 του ελληνικού Συντάγματος	219
II. Το συνταγματικό πλαίσιο των σχέσεων Κράτους και Εκκλησίας μετά την αναθεώρηση του 2019	242

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Εκ των υστέρων και εκ του αποτελέσματος διαπίστωσα ότι υπάρχουν πολλά κείμενά μου που έχουν κοινό πεδίο την έννοια της πολιτικής θεολογίας και τη σχέση της χριστιανικής με τη συνταγματική ηθική. Διευκρινίζω ευθύς εξαρχής, παρότι αυτονόητο για τους ασχολούμενους με τα θέματα αυτά, ότι πρόκειται για κείμενα πολιτικής και συνταγματικής θεωρίας, κείμενα θύραθεν προερχόμενα και όχι θεολογικά. Για τον λόγο αυτό έχει μεγάλη σημασία ο ορισμός της έννοιας της πολιτικής θεολογίας που επιχειρείται να δοθεί εν μέσω μιας τεράστιας, ζωντανής και συγκρουσιακής διεθνούς συζήτησης γύρω από την έννοια αυτή. Η δε αντίστιξη ή συσχέτιση με τη συνταγματική ηθική θα φανεί, ελπίζω, ότι δεν αναφέρεται σε μια ηθικολογική προσέγγιση του Συντάγματος, αλλά σε μια θετικιστική αντίληψη της συνταγματικής ηθικής, στην ηθική του Συντάγματος ως βασικού ιστορικού κεκτημένου της νεωτερικότητας.

Οι παρεμβάσεις μου που συμπεριλαμβάνονται στην παρούσα έκδοση ήταν διάσπαρτες, πολλές από αυτές είναι δημοσιευμένες σε εφημερίδες, επιστημονικά περιοδικά ή συλλογικούς τόμους, κάποιες έχουν αναρτηθεί στη σελίδα μου στο διαδίκτυο, κάποιες παρέμειναν αδημοσίευτες. Η θεματολογική συνάφεια των κειμένων έχει ως αναπόφευκτη συνέπεια να επαναλαμβάνονται ορισμένες σκέψεις, ελπίζω

όμως ότι αυτό δεν καθίσταται ενοχλητικό και πάντως μπορεί να αντιμετωπιστεί με επιείκεια ως επιλογή υπογράμμισης και τονισμού ορισμένων πτυχών της συζήτησης. Τα κείμενα έχουν τύχει επεξεργασίας και έχουν συντελεστεί μικρές σιωπηρές διορθώσεις και αλλαγές. Για την πληρότητα της παρούσας έκδοσης, συνέταξα εξαρχής ένα εισαγωγικό κείμενο στο οποίο προσπαθώ να παρουσιάσω το περίγραμμα των δύο βασικών όψεων της έννοιας της πολιτικής θεολογίας η οποία επανέρχεται σε όλα σχεδόν τα επιμέρους κείμενα. Η έννοια της συνταγματικής ηθικής, όπως την αντιλαμβάνομαι και τη χρησιμοποιώ, ορίζεται, ελπίζω με επαρκή σαφήνεια, στα σχετικά με αυτή κείμενα.

Όταν αναφέρομαι σε κείμενα, εννοώ ορισμένες μελέτες με υπομνηματισμό, δοκίμια, ομιλίες που μετά την απομαγνητοφώνηση και την επεξεργασία τους προσέλαβαν τη μια ή την άλλη μορφή. Η επιλογή έγινε από έναν πολύ μακρύτερο κατάλογο συναφών κειμένων με στόχο την αποφυγή πολλών επαναλήψεων. Τα κείμενα που συγκροτούν την παρούσα έκδοση καλύπτουν το φάσμα που δηλώνει ο τίτλος, την πολιτική θεολογία, τη συνταγματική ηθική και τη συσχέτισή τους. Συνεπώς δεν περιλαμβάνονται, με την εξαίρεση του επιμέτρου, οι μελέτες μου στην ελληνική ή άλλη γλώσσα, στο πεδίο του Συνταγματικού Δικαίου για τη θρησκευτική ελευθερία και τις σχέσεις Κράτους και Εκκλησίας, μεταξύ αυτών οι μελέτες και οι παρατηρήσεις μου στη νομολογία τη σχετική με το μάθημα των θρησκευτικών και την εφαρμογή του ιερού μουσουλμανικού νόμου (σαρία) στην Ελλάδα. Στο επίμετρο περιλαμβάνονται ενδεικτικά μόνο δύο από τα πιο πρόσφατα σχετικά κείμενά μου για τη νομική θέση του Οικουμενικού Πατριαρχείου και το ζήτημα της ενδεχόμενης αναθεώρησης του άρθρου 3 Σ. Δεν περιλαμβά-